

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

J. C. Schaeffer, Apeldoorn

Niet bang zijn!

Lukas 2 : 10a

Bang in het donker

De allereerste Kerstpreek is gehouden door een engel. En zijn allereerste woord is: Vreest niet!

Weest maar niet bang.

Ja, wat kun je niet bang zijn voor veel dingen. Wat kun je niet bang zijn om ziek te worden, bang om je werk te verliezen, bang om in de steek te worden gelaten, bang om oud en gebrekkig te worden, bang om dood te gaan of om je man of vrouw te verliezen.

Het leven kan zo angstaanjagend donker zijn! En net als een kind dat slapen gaat, zou je misschien wel een lampje aan willen hebben, dat wat licht verspreidt. Want bij licht is alles zo benauwend niet.

Maar moet je dan eens horen, wat Lukas over de herders vertelt: *En opeens stond een engel van de Heer bij hen en de heerlijkheid van de Heer omstraalde hen, en zij vréésden met grote vreze.*

De herders schrokken zich lam! Dóódsbenauwd waren ze!

Vreemd eigenlijk. Als God de duisternis verjaagt, als God, om zo te zeggen midden in de nacht, het volle licht aandoet – dan staan zij te bibberen op hun benen. Is dat niet won-derlijk? Nee, dat is toch niet zo vreemd als het lijkt. Want ik sprak zoëven wel over bang zijn voor duizend en één dingen. Maar toen ging het over een andere angst. Niet over de angst, die de herders overviel bij het zien van de engel.

Deze angst – de angst bij het zien van Gods heerlijkheid – is veel en veel groter, schokkender. Dit is de angst van een mens, die oog in oog staat met God – die plotseling de hemelse Majesteit ontmoet, de Koning van hemel en aarde.

Ach, wat zouden wij al schrikken als

we volkomen onverwacht, onaan-gekondigd, onze koningin op bezoek zouden krijgen. Je zou niet weten wat je het eerst of het laatst moest doen: kijken of je kleren wel netjes genoeg zijn, of gauw e-ven een kopje koffie klaar maken met wat lekkers erbij. En wat moet je zéggen tegen zo'n koningin! Een zenuwenboel gewoon! Maar dat haalt toch zeker niet bij een ontmoeting met God. Het gevoel, dat je tekort schiet, dat je niet netjes genoeg bent, dat je te onheiligh bent – dat gevoel dreigt een ieder, die God ontmoet te verpletteren!

Bang in het licht

En dát is het gevoel, dat de herders overvalt. Dat hemelse licht schijnt helderder dan de zon overdag. En daar staan ze – te kijk! In hun armoe-dige herderskleren.

Maar dát is nog het ergste niet. Dat is nog maar de buitenkant. Maar ook de binnenkant, wat er leeft in hun hart, wat ze denken, wat ze voelen en verlangen – ook dát komt aan het licht. Nee, misschien niet voor de anderen. Maar wel voor God en voor hen zelf.

Dat licht rondom die bode van God in de Kerstnacht is hetzelfde licht waarvan we zingen met Ps. 97:

Inhoud

- 381 Ds J. C. Schaeffer,
Niet bang zijn
(Lukas 2 : 10a)
- 382 Drs H. de Jong,
Godelijke en/of menselijke
inzettingen (3)
- 383 Ds J. Kranenburg,
Pastorale Notities
- 384 Drs P. J. van Kampen,
(Een „tweede terugblik” op de
New-Age-beweging)
- 385 Ds J. Waagmeester,
Ingezonden
- 386 A. Kadijk,
Ingezonden met antwoord
van Ds B. Wielenga

*Een vuur, een laaiend licht
gaat voor zijn aangezicht,
het schroeit die Hem genaken,
verzengt die aan Hem raken.*

En de herders, ze schrikken zich een ongeluk!

En deze vrees is heel wat erger dan onze angst voor ziekte en pijn, voor dood en verdriet. Al die kleine angsten – ook al zijn ze voor ons zo vreeslijk groot – toch zijn ze niet meer dan de gevolgen van iets dat veel angstwekkender is, nl. de zondeschuld van de mensen. Hier raken we aan de wórtel van alle vrees: het grote tekort tegenover God, de Heer!

Weet ú wat dát is: voor God te kijk staan, zó zoals u bent en niet zoals u zich voordoet?

Weet u wat het is: doorgelicht te worden, zó dat je binnenste blootligt en je volledig in je hemd staat?

Weten we wat dat is: niet te kunnen vluchten, maar te vallen in de handen van de levende God?

Dat is de ergste angst, die ons overvallen kan. Want in het licht van Gods heerlijkheid zien we, wat de

gróóste donkerheid in ons leven en in onze wereld is, nl. dat wij Gods liefde hebben verduisterd. Ja, daar wordt de wereld pas écht donker van en vol gevaren.

Dan is de ene mens voor de andere een verscheurend dier.

Dan is het ene volk of ras voor het andere een bedreigende macht.

Dan voelt de ene groep van mensen zich beter dan de anderen.

Dan buiten de sterken de zwakken uit.

Dan beven de onderdrukten voor hun verdrukken. Maar de heersers vrezen voor het moment, dat de vertrapten in opstand komen en hun juk van zich werpen.

Dan heerst de dood oppermachtig – en de ontbinding.

In het licht van Gods heerlijkheid wordt plotseling duidelijk, dat we van alle dingen het meest bang moeten zijn voor onze eigen zondigheid, omdat wij in ons samenleven met elkaar de liefde van God hebben verduisterd.

Dan wordt duidelijk, dat we het allermeest bang moeten zijn voor onszelf. Dat we het verdienen van de aardbodem te worden weggevaagd.

Heilzame vrees

Maar zie, dat is nu juist het wonderlijke, dát gebeurt niet. Dat is het wonder van Kerst.

Aan mensen, die overvallen zijn door de gróóste angst, de angst om de ondergang vanwege eigen slechtheid en eigen schuld – aan mensen, die zo vervuld zijn met vrees en beven, zegt de engel van de Heer: Weest niét bevreesd!

Wie bang is voor het donker, maar toch het meeste voor het licht – dié mag horen: Vreest niét!

Wie angstig is, niet omdat God zo ver weg lijkt, maar omdat Hij zo verschrikkelijk dichtbij is – dié mag horen: Vreest niét!

Wie schrikt, niet om wat hij mee moet maken – nou ja, óók om wat hij mee moet maken – maar toch het meest om zijn schuld, die mee de oorzaak is van alle ellende in eigen leven en in de maatschappij – dié mag horen: Vreest niét!

Tegen alle anderen, bang of niet bang in onze wereldnacht, moet gezegd worden: Vreest! Want wie niet bang is, zoals de héders, die moet het leren. Die moet het eerst nog leren, de vrees die heilzaam is.

Maar wie het hééft geleerd, tot hén klinkt het woord van de engel, gesproken uit Naam van de heilige God:

382 Vreest niet!

H. de Jong, Amsterdam

Goddelijke en/of menselijke inzettingen (3)

Er zijn dus instellingen die zowel goddelijk als menselijk kunnen heten, zo hebben we de vorige maal gezien. Het overheidsgezag is er zo een. Maar ook van veel bijbelse voorschriften kun je zowel het een als het ander beweren. Een verordening in vroeger tijd gegeven kan ook door een later geslacht als met goddelijk gezag bekleed ervaren worden, wanneer ze aansluit bij een algemeen levend besef. Maar dan komt er een andere tijd, bepaald door nieuwe gebeurtenissen, en opeens ziet men het menselijk karakter van zo'n verordening in en zet men haar met een tamelijk verbazend gemak opzij. Denk maar aan de konkretisering van het sabbatsgebod waarmee de ouderen onder ons zijn opgegroeid. Zo gaat dat met menselijke inzettingen en verordeningen, hoorden we Paulus lakoniek vaststellen, en hij heeft het dan over voorschriften waaronder zich echte Mozaïsche bevonden, zij het ook dat de latere traditie deze soms tot in het wanstaltige toe had aangedikt. Nu had de apostel vanuit het geloof in Jezus Christus een geheel nieuwe kijk op de werkelijkheid gekregen waarin deze geboden niet meer pasten, maar soms ontgaat het ons geheel hoe het komt dat het ene voorschrift uit de bijbel nog wel aanslaat en het andere gewoon niet meer.

Willekeur

In mijn eerste gemeente te Gees in Drente had ik de gewoonte de boeren op hun land op te zoeken. Ik genoot van de trots waarmee ze over hun werk vertelden en van hun vakmanschap dat zij ter plekke konden tonen. Zo stond ik eens met een broederouderling voor een akker van hem waarop gerst en haver door elkaar heen groeiden, gereed voor hun toekomstige bestemming als kippevoer. Ik zei: weet u dat Mozes er niet voor is dat het land met tweeërlei zaad bezaaid wordt (Dtn 22 : 9)? Nee, dat wist hij niet. En nu u het weet, wat gaat u nu doen? Rustig laten staan, zei hij. Goed, maar als uw dochter vraagt of ze een regenbroek op de fiets mag dragen, dan zegt u nee op grond van een voorschrift dat daar vlak bij staat

(Dtn. 22 : 5; beide voorschriften gaan terug op dezelfde gedachte dat 's levens verscheidenheid een groot goed is en dat mengzucht dit grote goed bedreigt). Ja, zei hij, maar dat is iets anders. Het ging me in dat gesprek eigenlijk noch om de ene noch om de andere gewoonte. 's Lands wijs 's lands eer, zeg ik van zulke dingen. Nee, ik wilde dat we samen voelden dat er in ons bijbelgebruik een graad van willekeur zit. Waar we ook niet uitkomen door te zeggen dat het ene voorschrift oudtestamentisch en dus vervallen is en het andere nieuwtestamentisch en dus blijvend. Het is veel eer zo: het een spreekt aan (het was rond 1960) en het andere niet, om redenen die ons ten diepste ontgaan. Ik hoopte met dergelijke konversaties die ik wel meer voerde te bereiken dat de mensen iets niet te gauw voor 'schriftuurlijk' of 'onschriftuurlijk' zouden houden. Dat ze, om het een beetje plagerig te zeggen, met het schriftgezag een stapje terug zouden gaan. Natuurlijk om het *werkelijke* schriftgezag op te sparen voor dingen die er toe doen.

Het zwaarste der wet

Ja, maar daar heb je het nu weer: wat doet er toe en wat niet? Ontkom ik zo zelf wel aan de willekeur in het bijbelgebruik? Nu, ik erken dat ook ik een criterium hanteer waaraan een subjectieve kant zit. Maar is dat te vermijden? Paulus zegt toch ook dat de wet goed is op voorwaarde dat ze wetig wordt toegepast (I Tim. 1 : 8)? Daarmee is toch het gezag van de Schrift in handen gelegd van wie haar toepast? Tenminste tot op zekere hoogte, want die toepassing moet de gemeente wel overtuigen. Daarin ligt al een krachtig verweermiddel tegen de eigenmachtigheid. Verder is er ook nog zoiets als de natuurlijke evidentie van wat de Schrift wil. Daar werken de belijdenisgeschriften ook mee en ook dat stelt aan die toepassing paal en perk. Zekeringen genoeg dus, maar ze nemen het subjectieve niet weg. Daarom zeg ik: wanneer maar voorzichtigheid en het aansturen op het zwaarste der wet (Matt. 23 : 23) het belangrijkste gevolg zijn van wat

ik over deze dingen schrijf, dan ben ik dik tevreden. 'Het zwaarste der wet' – er is evenwel een schriftbeschouwing die het zelfs aan de Here Jezus verbiedt zulke woorden te gebruiken, omdat alles in de bijbel even belangrijk zou zijn.

Vrede

Onlangs koos ik in de dienst als wetslezing één van de zogenaamde huistafels uit de brieven. Vrouwen, weest uw man onderdanig... slaven, gehoorzaamt uw heren..., dat gedeelte, Kol. 3 : 18-4 : 6. Nu weet ik dat onze huwelijken in het algemeen geen onderdanigheidsrelaties meer zijn en de slavernij is ook al lang afgeschaft. Met zo'n schriftgedeelte zou ik dus de serieus luisterende gemeente in verwarring kunnen brengen. Anderzijds wil ik zulke passages van de bijbel in de gemeentelijke samenkomst ook niet doodzwijgen, omdat er zo prachtig de zorg van de Here voor onze onderlinge verhoudingen uit spreekt. Wat dus gedaan? Wel, ik leidde deze lezing als volgt in: gemeente, hier spreekt de Schrift in een kultuur die de onze niet (meer) is. Eerbiedig luisteren betekent hier dus ook historisch luisteren. En dan valt uit dit gedeelte voor ons deze boodschap op te maken, dat onze God vrede wil in alle verhoudingen waarin het leven ons stelt. Vrede. Ik weet ook wel dat ik zo de heikele gezagsvraag die dit gedeelte oproept omzeilde, maar wat is het alternatief? Wanneer je zulke woorden zonder kommentaar voorleest, roep je dan geen schijnwerkelijkheid op? Een schijnwerkelijkheid omdat niemand zijn huwelijk of zijn werk nog zo beleeft? Daar ben ik nog het meest bang voor: dat wij in onze zorg om een bijbelse levensstijl langs het werkelijke leven heenpraten.

Steen en natte kalk

Maar waarom lees je dan ook niet gewoon de Tien Geboden, zal iemand zeggen. Dan heb je zulke moeilijkheden niet. Afgezien van het sabbatsgebod is dat waar. De Tien Woorden trekken zich op heel basale waarden van het leven terug. Dat is, ook liturgisch gesproken, het grote voordeel van de Dekaloog. Deze verbondswaarden treden niet in details en zijn daardoor ontheven aan het al te tijdelijke. Dat is dan ook de reden waarom de Schrift zegt dat ze op steen geschreven zijn en destijds in de ark gedeponeerd zijn geworden. Daarnaast weet de Schrift van verordeningen die op de natte kalk werden

aangebracht (Dtn. 27 : 8) en *terzijde* van de ark gelegd (Dtn. 31 : 26). Een kenmerkend verschil dat de Schrift niet zozeer zelf maakt maar dat toch uit haar valt op te maken. En trouwens, bijna is dat eerste toch het geval, in Dtn. 4 : 13, 14 waar Mozes over de Horeb-openbaring zegt: „En Hij maakte u het verbond bekend, dat Hij u gebod te houden, de Tien Woorden, en Hij schreef ze op twee stenen tafelen. En mij gebod toen de HERE u inzettingen en verordeningen te leren, opdat gij die zoudt nakomen in het land, waarheen gij trekt om het in bezit te nemen”. Duidelijk maakt het boek Deuteronomium hier verschil tussen de Tien Woorden die God zelf rechtstreeks tot het volk

sprak, en de inzettingen en verordeningen van Mozes met het oog op het land waar Israël lange tijd zou wonen. Die Mozaïsche inzettingen en verordeningen hadden iets goddelijks: ze maakten deel uit van de Horeb-openbaring, en tegelijk iets menselijks, omdat ze een toepassing vormden van de Tien Geboden op de konkrete situaties van Kanaän. De apostel Paulus is zich van hetzelfde verschil bewust als hij in I Korinthiërs 7 de ene keer zegt (ik haalde dat al eerder aan): dat zegt de Here, niet ik (vs. 10), en de andere maal: dat zeg ik, niet de Here (vs. 12). Jammerlijk fout is het wanneer men uit zulke formuleringen de konklusie zou trekken: o, 't is Mozes of Paulus maar die dat

J. Kranenburg, Rolde

Pastorale Notities

Uit liefde dwalen

Schrikt u niet: ik heb een zwak voor Dorothee Sölle.

De Duitse theologe die zulke vreemde dingen leert over God en die het theologisch denken in Europa zo sterk heeft beïnvloed. De vrouw van het Politiek Avondgebed, dat in de studentensteden in Nederland werd nagevolgd en waar ik in mijn Groningse jaren zoveel last van had. Nee, het kost mij geen moeite, haar leringen af te wijzen. Dat denken over de afwezigheid van God; over de verzoening; over God, die voor mij eigenlijk alleen in de figuur van de medemens in de wereld aanwezig is; over God en mens die elkaar in haar denken steeds in de weg blijven zitten; over God, die zichzelf nog niet is, maar op weg is naar eigen identiteit. Daar kan ik allemaal wel vanuit de grond van mijn hart nee tegen zeggen.

Maar dat zwak voor haar ontstond toen ik haar voor het eerst in een TV-uitzending zag

en hoorde. Dat is alweer een hele tijd geleden. Ik had een wat pinnig mens verwacht, heel streng met strak achterovergekamd haar op een knot en een klein brilletje. Maar ik werd gevelld door de vriendelijkheid die zij uitstraalde, de charme, die haar wat armelijke jurk niet kon verhullen, dat wat vroeg-oude gezicht met lijnen waarin het leed van heel de wereld te lezen was. Ik begreep ineens: zij meent het. Zij heeft echt lief en sjouwt met alle ellende van deze tijd rond. Met al haar ketterse gedachten heeft ze toch iets, dat je gedachten voert naar de Here Jezus.

Dat gebed voor Zuid-Afrika, hand in hand met dr Beyers Naudé, dat greep mij toch ook aan. Vanuit mijn achterdochtige rechtzinnigheid dacht ik toen even: ga in uw binnenkamer, maar bijtijds herinnerde ik mij dat er ook van de Here Jezus gebeden tot ons zijn gekomen waarmee Hij niet de eenzaamheid op de berg zocht of de

binnenkamer, maar die Hij publiek uitsprak.

Maar ik zat wel een beetje met mijn sympathie.

De gedachte dat je bij het voetballen ook alleen de bal speelt en niet de man, bood mij geen vertroosting. En nu voel ik mij geholpen doordat ik, na een ontmoeting in Kampen een paar weken geleden, terug moest denken aan de preken van ds C. Lindeboom. Hij mocht zo graag en zo nadrukkelijk zeggen: je kunt uit liefde dwalen. Daar had hij ook een prachtige illustratie bij. Van een paar mannen die op een avond op een vriend wachten. Het wordt laat en de een na de ander valt in slaap. Eén is er die blijft waken en midden in de nacht de anderen wakker maakt: hij komt er aan. Maar de anderen zeggen: dat kan niet, de laatste trein is al lang binnen. Ze hadden gelijk, maar die ene dwaalde omdat hij meer dan de anderen lief had en de afwezige niet kon vergeten.

Ik denk niet dat ik nog veel van Dorothee Sölle zal lezen. Een mens moet prioriteiten stellen maar als ze weer eens voor de TV verschijnt kijk ik wel.

zegt. Want beiden spreken in zulke situaties als gevolmachtigde dienaars van God met een meer dan menselijk gezag. Het eigenaardige is alleen dat een andere tijd of cultuur dat spreken duidelijk in z'n tijdelijke of plaatselijke strekking onderkent en zich vrij voelt er afstand van te nemen. Het later komende geslacht herkent dan Gods wil in weer andere toepassingen en gestaltegevingen, die ook zeker door de bijbelse boodschap gevoed zijn, maar in een meer indirecte en zoekende zin; men is geen apostel meer. En zo begint dan de Heilige Schrift, afgezien van haar centrale inhoud en haar kerngeboden, meer als wijsheids dan als wetboek te functioneren. Dat geldt voor zowel het Oude als het Nieuwe Testament.

Ongehuwd samenleven

In de discussie van deze zomer sprak ds Waagmeester mij aan op het besluit dat de kerkeraad van Amsterdam-Centrum destijds ten aanzien van het ongehuwd samenleven genomen heeft. (Hij maakte mij er in een brief attent op dat ik in onze eerste gedachtenwisseling daar niet op ingegaan was.) Zelf heb ik daar ook een werkzaam aandeel in gehad door op dit besluit een brede toelichting te schrijven die later als brochure bij Opbouw verschenen is. Welnu, zegt ds Waagmeester, bij die besluitvorming hanteerden jullie toch ook de Schrift als het boek van Gods geboden voor de konkrete levenspraktijk? Jullie lieten je daar toch niet van afhouden door een zogezegde cultuurgebondenheid van de bijbel? Een duidelijke vraag van mijn kollega. Heeft hij geen gelijk? Wel, ik heb dat besluit en die toelichting er nog eens op nagekeken. En mij bleek dat het tekstmatig argumenteren met bijbelse voorschriften daarin toch een bescheiden rol speelde. Zelfs werd ten aanzien van het konkrete schriftbewijs een verlegenheid opgebiecht, al viel er toch wel iets te oogsten. Het is waar, „Dit wil God, uw heiliging” (I Thess. 4 : 3), dat zegt de apostel en daar knoopten wij bij aan. Maar het hoofdbezwaar dat tegen de opkomende gewoonte van het voorechtelijk samenleven wordt ingebracht is toch niet zozeer deze of gene tekst, maar veel meer het argument dat op deze manier het huwelijk – een publiekrechtelijke zaak omdat het zo'n kostbaar goed is! – door de samenlevenden in eigen beheer genomen wordt en dat dat een geweldige zelfoverschatting is. Het huwelijk is te belangrijk dan dat het door twee mensen

gedragen zou kunnen worden; daar heb je de samenleving, de gemeente en de aanroeping Gods bij nodig. Daarom kunnen we in de totale privatisering van het huwelijk niet berusten.

Schrift en verstand

Het staat er dus mee als met de verdediging van de kinderdoop. Een letterlijke bijbeltekst, zoals de fundamentalisten daar altijd weer naar vragen, kun je voor de zuigelingen-bespreking niet leveren. Maar vanuit een besef dat je je met behulp van het geheel der Schriften hebt eigen gemaakt, beoordeel je zulke verschijnselen op hun waarde of onwaarde en zeg je tegen de kinderdoop ja en tegen ongehuwd samenleven nee. Of is dat te vaag?

We moeten ons van zulke letterknechterige kritiek maar niets aantrekken. We hebben de bijbel en we hebben ons verstand. Ten aanzien van beide bidden we God dat zijn

Geest ze verlichten en naar elkaar toe openen mag, zodat we de wet wettig kunnen toepassen – om nog eenmaal Paulus aan te halen. Vandaar dat ik in mijn zoëven genoemde brochure tegen het aanvoeren van bepaalde teksten een duidelijk nee heb gezegd omdat het voortvloeide uit een onoordeelkundig lezen van de Bijbel. Wel brengt deze benadering mee dat over veel onderwerpen discussie en verschil van mening mogelijk is zonder dat de vreze Gods in het geding komt. Laat men zijn argumenten en zijn tegenargumenten maar naar voren brengen, of het nu over geloofsdoopt of over ongehuwd samenleven gaat. We hoeven er niet bang voor te zijn.

Ons onderling geploeter staat trouwens onder een belofte: *samen* zullen we verstaan (Ef. 3 : 17b-19).

De volgende maal iets afsluitend, bij leven en welzijn.

P. J. van Kampen, Eck en Wiel

Bij nader inzien

(Een „tweede blik” op de New-Age-beweging)

1. De route

(New Age) is een nieuwe geest – de opkomst van een verbijsterend wereldbeeld, gebaseerd op de meest recente ontdekkingen van de wetenschap en inzichten stammend uit het vroegste denken der mensheid.
Marilyn Ferguson (1)

(New Age) is een poging om alle taken van wetenschap en alle levensstereotypen bijeen te brengen in een uiting van vergoddelijkt mens-zijn. Men probeert de hele werkelijkheid te vangen in één allesomvattende formule, in één uiteindelijke ervaring.

Mark Albrecht & Brooks Alexander (2)

In het najaar van 1987 schreef ik een serie artikelen over de New Age-beweging. Daarmee was het laatste woord natuurlijk nog lang niet gezegd, dat begreep ik zelf misschien nog wel beter dan enig ander. Daarom wil ik er in een aantal artikelen in de komende weken graag op terugkomen. Vooral hoop ik daarbij nader in te gaan op de geestelijke kanten ervan. Daarin zal blijken dat ik erbij nader inzien niet geruster op geworden ben dat deze beweging geen concurrent van het christelijk geloof is, of nog meer kan worden.

In de komende weken hoop ik een aantal aspecten van de New Age-beweging nader te bekijken. Daarbij komen aan de orde de wijze waarop deze beweging „wetenschappelijk” zegt te zijn. De op-

vattingen van de Oostenrijks-Amerikaanse natuurkundige Fritjof Capra komen vooral ter sprake, maar ook wordt een aantal vragen gesteld in de richting van de zgn. „Historische Geneeskunde”.

Verder hoop ik aandacht te vragen voor de manier waarop elementen uit het *occulte* denken in het N.A.-denken terug te vinden zijn. Daarbij zou er, mijns inziens, de nodige aandacht moeten komen voor het Bijbels onderricht aangaande geestelijke werelden, die van God en van Zijn tegenstander; en voor een aantal aspecten van de geestelijke strijd en de diverse onderdelen van de geestelijke wapenrusting.

Dat hoop ik u de komende weken aan gedachten voor te leggen, opdat we samen, naar ik hoop, tot verdere klaarheid op dit punt zullen komen.

Ingezonden

Is het boek Henoch Kanoniek?

Bij het lezen van de artikelen van de heer Milo zou je de indruk krijgen, dat hij JA zegt op de vraag boven dit artikel.

Waarom Henochs boek dan niet in ons lijstje canonieke boeken van art. 4 der Ned. Geloofsbelijdenis staat? Eenvoudig omdat het boek Henoch in de 4e eeuw nog niet bekend was en niet ingedeeld kon worden. Wanneer zich vandaag een Concilie zou opmaken om de heilige schrifturen alsnog in te delen, dan zou wellicht de kern van Henoch als geïnspireerd aanvaard worden. Aldus de schrijver.

Inderdaad heeft de kerk in art. 4 N.G.B. een lijst van kanonieke boeken genoemd. Ze gaat dan in art. 5 aldus voort: Al deze boeken *alleen ontvangen* wij voor heilig en kanoniek. Men lette op de gecursiveerde woorden.

Het boek Henoch behoort niet tot de kanonieke boeken, zelfs niet tot de apocriefe, maar tot de z.g. pseudepigrafen, d.w.z. „dat deze werken valselyk toegeschreven zijn aan de auteurs, op wier naam ze zijn overgeleverd”. (W. C. van Unnik in de Christelijke Encyclopedie).

Wat in de „Waarschuwing aan de lezers van de Apocriefe Boeken” staat, kunnen we zeker ook op de pseudepigrafen toepassen, n.l. dat „in meest al deze boeken gevonden worden verscheidene onware, ongerijmde, fabuleuse en tegenstrijdige zaken, die met de waarheid en met de Canonieke boeken niet overeenkomen”.

Bij het artikel van 28 okt. zou ik graag een paar opmerkingen willen maken.

1. De heer Milo schrijft: „Gods zonen (lees: een aantal engelen) vonden de jonge dochters aantrekkelijk en... namen zich haar tot vrouwen.

Een gruwelijke vermenging dus van geestelijke wezens en vleselijke mensen”. Die vrouwen „werden zwanger en baarden grote reuzen, met een hoogte van duizend ellen. Niet over twisten, want duizend kan in het Oude Testament andere betekenis(sen) hebben dan 10 x 100. Ja, want anders zouden ze ongeveer viermaal zo hoog zijn geweest als de Utrechtse Dom. Maar laat het nou eens 25 ellen willen aanduiden, dan was Goliath er nog een kindje bij. Maar voor de bewering, dat het verwekken van de reuzen een gevolg was van de gemeenschap van vrouwen met engelen, ontleent de Schrift alle grond, door juist vooraf te laten gaan, dat er vóór het sluiten van de hier vermelde huwelijken reeds reuzen op aarde waren. (Aldus J. C. Sikkels in Het Boek der Geboorten en ook G.Ch. Aalders in de Korte Verklaring).

De idee van deze tegennatuurlijke ver-

Aan de lezers en schrijvers van ons blad

Tegen het einde van de lopende jaargang vragen wij uw aandacht voor een paar redactionele mededelingen.

Allereerst dat het nummer van 23 december (c.q.: dit nummer) het laatste nummer is dat in 1988 verschijnt. In de week tussen het kerstfeest en de jaarwisseling ontvangt u dus geen Opbouw. Daarom is het kerstnummer een extra dik nummer.

Vervolgens herinneren wij u er aan dat vanaf januari 1989 Opbouw niet meer wekelijks, maar veertiendaags zal verschijnen. Met echter een dubbele omvang, nl. 16 in plaats van 8 pagina's. Het eerste nummer in de nieuwe opzet zal verschijnen op 6 januari 1989.

En in de derde plaats delen wij u mee dat met ingang van dezelfde datum ons –qua lay-out – vernieuwde blad technisch gerealiseerd zal worden door Nedag Grafisch bedrijf B.V. (dochteronderneming van Nederlands Dagblad Beheer) te Barneveld. In deze nieuwe opzet blijft het drukken van Opbouw echter bij drukkerij „Steenbergen” te Zeist.

Deze reorganisatie betekent dat alle *advertenties en familieberichten* vanaf 20 december gestuurd moeten worden aan: Nedag Grafisch bedrijf b.v., Postbus 208, 3770 AE Barneveld, tel. 03420-13080, fax 92619, onder vermelding van: Opbouw.

De uiterste datum waarop advertenties en familieberichten voor het nummer van 6 januari binnen moeten zijn is: maandagmorgen 2 januari, 10.00 uur.

Alle normale *kopij* voor Opbouw dient u te zenden aan de redactie: Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15, 8446 LC Heerenveen. Ook hiervoor geldt een uiterste inleverdatum: de schrijvers worden verzocht ervoor te zorgen dat hun kopij voor het nummer van 6 januari op uiterlijk 27 december bij de redactie aanwezig is. En in het algemeen: 10 dagen voor de verschijningsdatum van het blad.

Voor alle *kerknieuws en nieuws uit breder kring* blijft het oude adres gelden: de heer M.J.F. van de Wal, Brugakker 60-17, 3704 RA Zeist.

De redactie rekent op aller medewerking bij de overgang naar een wat gewijzigde organisatie van ons blad.

Tenslotte wensen wij u – lezers en medewerkers – goede feestdagen en een gezegend 1989 toe.

De redactie

menging speelt ook in de geesten der heidense volken, denk aan de halfgoden. Dan krijgen de theologen even een veeg uit de pan, omdat de meeste van die mannen er niet aan willen. Nu heb ik er niets op tegen, dat theologen eens een veeg uit de pan krijgen. Daar kunnen ze het naar maken, maar in dit geval lijken ze me nogal nuchter en verstandig. Want die verhalen van vermenging van bovenaardse wezens met vrouwen vind je inderdaad in de heidense oudheid, maar die kun je toch niet verwachten te vinden in de Schrift? Vonk noemt het heidense leuterverhalen. Terecht, dacht ik.

2. In het bewuste artikel wordt gesproken van de eerste zondeval in het

paradijs in Gen. 3 en de tweede in Gen. 6. Ze zijn niet met elkaar in strijd. Ze kunnen twee tekeningen van dezelfde zaak worden geacht. Als we letten op de totaal verschillende situatie, moeten we zeggen, dat het ondenkbaar is, hier twee tekeningen van dezelfde zaak in te zien. Verder zouden de gevallen engelen, toen hun het oordeel was aangezegd, Henoch gevraagd hebben tussenbeide te treden bij God, en Henoch deed het ook nog. Wie gelooft nu zo iets, als hij ernst maakt met Gen. 5: 22-24 en Judas vs. 14 en 15!

3. Dan – het initiatief tot de in Genesis 6 bedoelde huwelijken is uitgegaan van de zonen Gods. Als dat engelen zouden zijn, dan is het merkwaardig, dat in het

vervolg van een bestraffing van engelen geen sprake is. Het gaat alleen over de mensen in vers 3.

J. Waagmeester, Lisse

Salomo Vrededorst?

Bijbel, staat en kerk.

(reactie op B. Wielenga, Opbouw 18-11-1988)

1. Moet de vrede van Salomo ons niet te denken geven? De prijs van deze vrede was (economisch en geestelijk) toch te hoog?

2. Is de vermenging van kerk en staat, zoals in de tijd van Salomo, eigenlijk niet een onding? De staat moet toch neutraal zijn?

Met deze suggererende vragen hoop ik het artikel van ds Wielenga ongeveer te hebben samengevat.

Mijns inziens dienen vervolgens twee problemen te worden gesteld:

1. Geeft ds Wielenga de strekking van de Bijbel over Salomo's regeringsperiode wel goed weer?

2. Moet de staat neutraal zijn? Gelden Gods wetten wel voor de kerk, maar niet voor de staat?

1. *Hoe typeert de Bijbel de vrede van Salomo?* Zowel in Koningen als in Kronieken wordt het tijdperk van Salomo als iets groots aangeduid. Zijn wijsheid, rechtsspraak, bestuur, rijkdom, tempel, paleis, overige bouwwerken en het bezoek van de koningin van Scheba (I Kon. 3-10) zijn overweldigend. De toesplitsing vinden we in I Kon. 10: 3-9. Het laatste vers luidt: „Geprezen zij de HERE, uw God, die zulk een welgevalen aan u had, dat Hij u op de troon van Israël geplaatst heeft! Omdat de HERE Israël voor altoos liefheeft, heeft Hij u tot koning aangesteld om recht en gerechtigheid te oefenen”.

Ds Wielenga schrijft terecht, dat Salomo niet de Vrededorst was die zou komen. Salomo beantwoordde te weinig aan het beeld van psalm 72. Hij overtrad de „koningswet” van Deut. 17. De afgoderij van Salomo en de zwakke kanten van zijn bewind worden terecht genoemd. Maar..... mogen we zeggen: de prijs voor deze vrede was te hoog? En heeft het verkeerde gedrag van Salomo te maken met het vermengen van de terreinen van kerk en staat?

2. *Scheiding van staat en kerk?* Geen vermenging?

Kunnen de richtlijnen van de Bijbel niet zonder meer aan de staat worden gesteld? Kon Salomo, als koning, de voorschriften van deut. 17, enz. eigenlijk niet onderhouden?

Wat gebiedt de HERE aan Salomo? Indien Salomo naar God zou luisteren dan zouden hij en zijn zonen koning

over Israël blijven: „nimmer zal u een man ontbreken op de troon van Israël” (I Kon. 9: 1-9). Bovendien: aan alle overheidspersonen, aan elke regering van Israël wordt ingescherpt: dient de HERE; houdt Zijn geboden.

We lezen in de Bijbel veel over het onderscheid in Israël tussen „de zaak van de HERE en de zaak des Konings” (2 Kron. 19: 11) Denk aan Mozes en Aäron, aan Jozua en Eleazer, Samuël en Saul, Abjathar en David, Azarja en Uzzia, Jojada en Joas, enz.

Staat en kerk moeten wel worden onderscheiden; staat en kerk bestrijken verschillende terreinen; maar voor allebei gelden Bijbelse normen.

Scheiding van staat en kerk komt, voorzover ik weet, uit de humanistische koker en wordt, denk ik, bevorderd door de RK natuur en genade leer. Terecht hebben alle reformatoren (zie ook art. 36 NGB) de Heilige Schrift nagesproken in het binden van de staat aan Gods geboden.

Samenvattend: Salomo was geen volmaakt vrededorst, maar zijn regeringsperiode „was een tijd van weergaloze zegen van God”. Salomo vermengde staat en kerk niet in „monstrueuze afmetingen”, maar hij zondigde tegen de „koningswet” van Deut. 17.

A. Kadijk, Dronten

Antwoord:

Nogmaals: Salomo vrededorst?

Br. Kadijk uit Dronten was zo vriendelijk te reageren op mijn artikel over Salomo (Opbouw, 18-11-1988). Ik haast me een korte reactie te formuleren, waarin ik een paar notities maak bij zijn kritische opmerkingen. Uiteraard kunnen allerlei zaken als de aard van de bijbelse geschiedschrijving, verschillen tussen Koningen en Kronieken, de verhouding tussen kerk en staat niet uitputtend aan de orde komen. Maar wellicht dat deze korte discussie tussen hem en mij kan bijdragen tot een beter verstaan van de Schrift en haar gebruik in ons leven van alle dag.

Hoe typeert de bijbel de vrede van Salomo?

Terecht wijst br. Kadijk op het feit dat de bijbel positief spreekt over de vrede in Salomo's tijd. Maar tegelijk vermeldt de bijbel de sociaal-economische en religieus-geestelijke gevolgen van zijn veiligheids-beleid. Let bij voorbeeld op I Kon. 12: 4 e.v., en er is meer te noemen.

Al gaat het de schrijver(s) van de boeken Koningen er niet om dat breed naar voren te halen, toch verzwijgt hij

het niet. We hebben dus het recht onze kanttekeningen te plaatsen bij Salomo's beleid. En het lijkt me toe dat br. Kadijk dan toch te vergoelijkend spreekt, wanneer hij het heeft over de zwakke kanten van Salomo's bewind, en over zijn verkeerde gedrag. Juist als theokratisch vorst schoot hij principieel te kort. M.i. heb ik een aantal gegevens genoemd – divisie gevechtswagens; versterking van steden; harem – die ook geschiedwetenschappelijk vrij vast liggen.

Door daar eens op te letten, wordt het m.i. duidelijker waarom het toch zo fout kon gaan met een koning als Salomo. We moeten de bijbel niet lezen los van de konkrete werkelijkheid waarvan ze spreekt.

Scheiding van kerk en staat?

Opnieuw kan ik beginnen in te stemmen met br. Kadijk, wanneer hij zegt dat Salomo geroepen was zich te houden aan de geboden van God, en dat daaraan rijke beloften verbonden waren. Maar juist in de geschiedenis van Israël's koningen blijkt dat het hoge ideaal van een theokratische monarchie niet gerealiseerd werd. Het is een feit dat de theokratische staat mislukt is in Israël.

En het is een feit dat na de ballingschap Israël 'gemeente' werd en dat de Davidisch monarchie pas in Christus werd hersteld. Dat wijst m.i. op een onmiskenbare trend in de geschiedschrijving van Koningen die juist door Kronieken krachtig wordt onderstreept. Een trend die m.i. zich weg beweegt van 'kerk' en 'staat' ineen. De theokratie als politiek program miskent deze trend in de bijbel. Politieke partijen die theokratische neigingen hebben, hebben de bijbel niet aan hun kant.

Ik schreef dit ook tegen de achtergrond van de situatie in Zuid-Afrika, waar dit 'ineen' van de staat en de (Nederduits Gereformeerde) kerk tot het monstrueuze onding van Apartheid heeft geleid. Deze stelling is makkelijk te documenteren en te verifiëren.

Ik heb de staat 'neutraal' genoemd; vergeet de hoge kommas niet! Daarmee wilde ik aanduiden dat er met dat woord 'neutraal' het een en ander aan de hand is. En ik schreef dan ook, in overeenstemming met br. kadijk: „Zij (de staat) staat zeker onder goddelijke wetten die de kerk haar moet voorhouden,...” Ik denk bij voorbeeld aan Rom. 13.

Maar tegelijk kunnen we de staat niet „zonder meer” (schreef ik, men lette daar wel op!) houden aan de eisen die voor de kerk gelden. Dit heeft juist ook konsekventies voor allerlei debatten rond bewapening.

Ik heb het niet gehad over *scheiding* van kerk en staat. Ik schreef over het „uit elkaar houden” en dat in tegenstelling met het „ineen” van kerk en staat als in het corpus christianum, zoals het ook was in de dagen van Salomo in Israël. Ik wil toch aannemen dat br. Kadijk daar niet naar terug wil. Dat zal

opnieuw leiden tot monstrueuze ondingen – voorbeelden te over. Neem Zuid-Afrika dat zich uitdrukkelijk een christelijk land noemt. Toch behoort dit (bij de grondwet) christelijke land tot de grootste wapen-exporterende landen in de wereld. Daar heb ik juist als christen toch wel moeite mee. Kunnen christenen en kerken dat voor hun rekening nemen? Beter is het kerk en staat hier uit elkaar te houden; en een staat maar niet expliciet christelijk te noemen. In deze wereld is het onmogelijk voor een staat deze pretentie waar te maken. Het komt de zaak van het koninkrijk van God niet ten goede.

Samenvattend

De regeer-periode van Salomo was er een van zegen van God – daar zijn we het wel over eens. Maar de zegen was niet ongemengd. En het was niet 'slechts' zondigen tegen de koningswet van Deut. 17. Trouwens, daar zou heel wat meer over te zeggen zijn. De zegen werd vrijwel van meetaan verspeeld. De theokratische staat kon niet op tegen de werkelijkheid van de zonde, onder Salomo al niet. Dat riep om de ware Vredesvorst en zijn Rijk.

Een reactie behoort kort te zijn; daarom nu maar een punt.

Maar ik ben br. Kadijk dankbaar voor zijn bijdrage; zo makkelijk laten we elkaar maar praten of schrijven. Zo komen we met elkaar niet erg veel verder. En juist terzake van de vragen in discussie is dat hard nodig.

B. Wielinga, Richmond

—o—

Hoe spreken wij elkaar aan?

In het weekblad „De Reformatie” presenteerde prof. J. Kamphuis, een serie artikelen met de titel: „Hoe spreken wij elkaar aan”. In het slotartikel, (zie het nummer van 12 november j.l.) komt J.K. tot de slotconclusie, dat de Ned. Geref. Kerken reeds in de jaren 1967/1969 afscheid genomen hebben van de gereformeerde belijdenis.

Hij schrijft zonder meer, dat de basis waarop de Ned. Geref. Kerken staan in het afscheid van de confessionele uit-

spraken van de Synode van Amersfoort-West en Hoogeveen een samen-J.K. wil hier wijzer zijn dan de Heilige Schrift, (zie o.a. Marcus 10 : 27) waar toch in feite staat: Bij God zijn alle dingen mogelijk.

Als ik het goed zie, wil J.K. alleen lid zijn van een geperfectioneerde kerk. Hij heeft wel ds J. Hoorn, vrijgemaakt predikant mede afgezet, maar in wezen denkt ook hij, dat de huidige Vrijgemaakte kerken *alleen bij de Waarheid leven*.

De belijdenis: Dat alle mensen in zonde ontvangen en geboren zijn, lijkt hier ver weg.

J.K. bedroeft de Heilige Geest van God, door zo exclusief over zijn medegelovigen buiten zijn kerkelijke denominatie te spreken.

Gelukkig is er in een ander deel van de vrijgemaakte pers een genuanceerder denken aan het openbaar worden.

Daarbij denk ik aan het Nederlands Dagblad, waarin een plaats wordt gegund aan allen die Jezus Christus in onverderfelijke liefde hebben.

P. Dubbeld, Barendrecht

Ontvangen boeken

Mr. drs. S. O. Voogt, Godsdienstvrijheid bedreigd? Van vermeend gelijke monniken en verkapt discriminatie. 101 blz., f14,90 ISBN. 90-72016-03-3. Uitg. St. Wetensch. Studiecentrum van de RPF, Postbus 302, Nunspeet.

Drs A. B. F. Hoek-van Kooten, Verkeringsperikelen; 50 vragen rond verkering. 63 blz., f12,50; ISBN. 90-6140-177-1. Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen.

Margriet Soer (red.) Dertien persoonlijke ontmoetingen met vrouwen in de bijbel. (tweede druk). 59 blz., f10,-. ISBN 90-242-3015-2. Uitg. J. H. Kok, Kampen i.s.m. N.C.R.V., Hilversum.

Henk van der Ent (Samenstelling), Jezus van Nazareth, een bron van inspiraties (oorspronkelijke gedichten) 47 blz., f14,90; ISBN 90-242-4850-7. Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Maarten W. Schakel, Rante Pao en andere reisimpressies. 155 blz., f19,90; ISBN. 90-242-4324-6. Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Dr. J. M. Hasselaar, Beluisterde Schriftwoorden. 238 blz., f49,90; ISBN. 90-239-045-7-5. Uitg. Boeken-centrum, 's-Gravenhage.

H. Westerink, Je mag het geloven. Geleofsleven. 73 blz., f13,90; ISBN. 90-6015-821-0. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

KOLOFON

Redactie

Drs H. Algra
T. Hoekstra
Drs H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds K. Muller
Ds E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redactie:

Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15, 8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17, 3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie:

A. J. van Veelen-Vis, Postbus 258, 3740 AG Baarn, tel. 02154-23546. Gironummer 40 49 45 t.n.v. Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min. f25,-contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

(bij vooruitbetaling):
f55,- per jaar of f30,- per half jaar. Voor studenten f44,- per jaar. Buitenland f79,- per jaar of f99,- per luchtpost.

Advertentieprijs:

50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist. Tel. 03404-22452. Postbus 244, 3700 AE Zeist.

Rik Valkenburg (samenstelling en redactie), Vrede zal op aarde dagen; een kerstbundel voor Oud en Jong met gedichten en verhalen. 152. blz., f28,50; ISBN. 90-5-30-100-2. Uitg. J. J. Groen en zoon, Leiden.

Dr. F. G. M. Broeyer, Thomas Cranmer (1489-1556), Kerkleider en geloofsgetuige.

40 blz., f8,60; ISBN. 90-72462-03-3. Uitg. Willem de Zwijgerstichting, Apeldoorn.

Ds J. J. Arnold, Wie is hier niet verlegen? Over ziekenbezoek. 96 blz., f10,75. ISBN. 90-6047-911-4. Uitg. Oosterbaan en Le Cointre, Goes. (serie: Pastoraal Perspectief).

Hetty van Kempen (samenstelling), „Zij die geluk brengt”, Nederlanders zien Beatrix. 127 blz., f27,50; ISBN. 90-242-3025-X. Uitg. N.C.R.V., Hilversum/J. H. Kok, Kampen.

Filippus Dagboek 1989; f10,50; ISBN. Uitg. Filippus, Postbus 695, 6800 AR Arnhem.

VERHUIZING ADMINISTRATIE

M.i.v. 8 december 1988 is het adres van de administratie evenals ons privé-adres:

Postbus 258
3740 AG Baarn
tel. 02154-23546

A. J. van Veelen-Vis
J. van Veelen

Ds W. de Vries, Adempauze. Overdenkingen. 55 blz., f8,65; ISBN. 90-71078-71-X, Uitg. Filippus, Arnhem.

Drs. W. Kats, Troost. Overdenkingen. 39 blz., f10,50. ISBN. 90-71078-70-1. Uitg. Filippus, Arnhem. Serie: Met beste wensen.

Ewoud Gosker, Avondmaalgangers. Gedichten. 38 blz., f14,90; ISBN. 90-6015-820-2. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld. Met tekeningen van Sybrand Steen.

Evert W. van der Poll, Israël, de gemeente en het verbond; 79 blz., f12,50; ISBN. 90-71864-03-0
Uitg. Merweboek, Sliedrecht.
Reeks: Kijk op Sion. In samenwerking met Near East Ministry.

Drs. Th. Peppink, Een hand vol licht; bijbelse overdenkingen – Nieuwe Testament. 92 blz., f14,50; ISBN. 90-6651-094-3. Uitg. Van den Berg, Kampen.

Drs. M. van Campen, Leven uit Gods beloften; Een centraal thema bij Johannes Calvijn. (Geloofsleer) 183 blz., f27,50; ISBN. 90-6140-172-0. Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen.

Drs. A. G. Knevel (red.), Maria; een reformatische visie. 87 blz., f16,50; ISBN. 90-242-4476-5. Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Dr. W. H. Velema, Wegen ten leven. Bijbelwoorden voor de praktijk van elke dag. 136 blz., f17,50; ISBN. 90-242-4477-3. Uitg. J. H. Kok, Kampen.

WAPENVELD

Ds. van Maasschool Flessenbergerweg 39, Wapenveld (Christelijke Basisschool)

Het bestuur van bovengenoemde school roept sollicitanten op ter vervulling van een door zwangerschapsverlof ontstane vakature. (volledige baan).

Wij zijn: een basisschool waar gewerkt wordt vanuit een positief Christelijke visie en levenshouding, met behulp van ondermeer moderne materialen.

Wij zoeken: een **enthousiaste vrouwelijke kollega**, die lid is van de Ned. Geref. Kerk, die graag wil werken met kleuters, maar ook elders volledig inzetbaar is.

De benoeming: gaat vermoedelijk 17 april 1989 in, is eerst tijdelijk, maar kan na enige maanden eventueel uitmonden in een vaste aanstelling.

Onze voorkeur: gaat uit naar een lerares met de bevoegdheden voor de oude kleuterschool, die beschikt over niet meer dan zes jaar ervaring.

Inlichtingen bij: de directeur van de school, dhr. A. C. van der Bijl. Telefoon: 05206 – 78278 (privé), 78649 (school).

Sollicitatie aan: de voorzitter van het schoolbestuur, dhr. W. v. Ommen, voor 30 december a.s.
Adres: Hullenweg 1a, 8191 LB Wapenveld.

"Goede voorbereiding van je studie begint bij de EH."

Het EH-Basisjaar, net iets voor jou. Voor een christen is het doorgaans moeilijk tijdens verdere studie staande te blijven.

Daarom kan een jaartje bezinning op vakken als theologie, filosofie en psychologie geen kwaad. Daarnaast zijn er ook praktische vakken, zoals typen, schrijf-, spreek- en studievaardigheid. Vraag een studiegids aan:

Evangelische Hogeschool

Stadsring 42, Postbus 957
3800 AZ Amersfoort

Stuur mij vrijblijvend informatie over het EH-Basisjaar.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode/Plaats: _____

(postzegel is niet nodig) opb

Evangelische Hogeschool
Antwoordnummer 151
3800 VB Amersfoort Tel.: 033-621731

„Het recht om te wonen” in brochure-vorm verkrijgbaar

De causerie, die de heer C. Huizinga te Heerenveen op 28 maart 1978 tijdens de jaarvergadering van de persvereniging heeft uitgesproken, is in brochure-vorm verschenen.

De brochure „Het recht om te wonen (over de identiteit en de toekomst van onze kerken)” kan worden verkregen door een bedrag, groot f6,20, over te maken op postrekening 404945 t.n.v. de Gereformeerde Persvereniging „Opbouw” te Leersum.

Voorts zijn bij de persvereniging voorradig:

Recht om te wonen	f 6,20
„Jeremia” bijbelstudie van ds M. R. vann de Berg	f 14,50
„Antroposofie” van drs P. J. van Kampen	f 4,70
De plaats van de vrouw in de gemeente van dr D. Holwerda, ds G. Janssen, Rev. Don. A. Coding en drs H. de Jong	f 5,70
Inclusief verzendkosten	